

Mestersége kémiatanár – Szalay Luca

Bemutakozás

Dr. Szalay Luca 1963. augusztus 11-én született Mezőkövesden. Az egri Szilágyi Erzsébet Gimnázium kémia tagozatos osztályában 1981-ben tett érettségi vizsgát. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Természettudományi Kara (TTK) vegyész szakának gyógyszerkutató szakirányán diplomázott 1986-ban, majd a Gyógyszerkutató Intézetben preparatív kémikusként dolgozott. 1990-ben iker fiai születtek, s a velük otthon töltött évek alatt elvégezte az ELTE TTK kémia kiegészítő tanári szakát. 1994-2006 között a Petrik Lajos Két Tanítási Nyelvű Vegyipari, Környezetvédelmi és Informatikai Szakközépiskolában volt kémiatanár. 2006-ban az ELTE TTK Kémia Doktori Iskolájában szerzett PhD fokozatot, és utána lett az ELTE Kémiai Intézetének szakmódszertanos oktatója. 2011-től 2016-ig a Magyar Kémikusok Egyesülete Kémiatanári Szakosztályának elnöke, és a KÖKÉL szerkesztőbizottságának tagja volt. 2016-ban elnyerte az ELTE TTK-n a „Mikola Sándor Katedra birtokosa” címet. Angol férje, Ken Gadd saját hazájában (a szintén kémiából szerzett PhD után) sikeres kémiatanárként, tanterv- és tananyagfejlesztőként, illetve egy nagy college igazgatóhelyetteseként dolgozott. Ken már átadta a természettudomány-oktatást támogató kis cége vezetését is a következő generációnak, így sok időt tud Magyarországon tölteni. Luca fiai – Csanád és Zsombor – mindketten elismert, és a munkájukat szerető informatikusként dolgoznak, nagy multinacionális vállalatoknál. Luca édesanyja sajnos 30 évvel ezelőtt meghalt, de édesapja második feleségével jelenleg is szülőfalujában (a festői szépségű Kácson) él, ahol szerencsére sok időt tud együtt tölteni a családdal.

Milyen diák volt? Voltak például csínytevései, kapott-e intőket?

Általában megfelelni igyekvő, szorgalmas gyerek voltam (már csak vallásos neveltetésem okán is), de nagyszájú és kotnyeles kislány, aki ezzel azért elég sokszor kihúzta a tanároknál a gyufát. Egyszer még körmöst is kaptam (ha jól emlékszem általános iskola második osztályában, amikor a velünk együtt tanuló negyedikeseknek szánt kérdésre bekiabáltam a választ). Szintén alsó tagozatban volt egyszer intőm is, de akkor nem nagyon értettem, hogy miért. Ugyanis úgy éreztem, semmi rosszat nem tettünk azzal, hogy az iskola melletti, nem elkerített, érdekes alakú lakatlan villa telkén játszottunk. Persze, az nyilván nem az iskolához tartozott, így nem lett volna szabad oda mennünk, csak nem emlékeztem, hogy erre engem korábban bárki figyelmeztetett volna. Ezért aztán az intőt így utólag sem tartom pedagógiailag helyes döntésnek. Diplomaszerezésig két darab egyest kaptam összesen, mindkettőt 5. osztályban. Egyszer azért, mert elfelejtettem váltócipőt vinni a most technika tantárgynak nevezett gyakorlati foglalkozásra a kerti munkához, egyszer pedig otthon hagytam a biológiaóra gyökereztetett fűzfaágat. Lehet, hogy emiatt jegyzem be most szinte kényszeresen a legapróbb teendőimet is a naptáramba... Mindemellett többnyire kitűnő voltam az általános iskolában és már akkor is mindig találtam magamnak valami szerveznivalót (rajtítkár voltam és én szedtem össze a Pajtás újság előfizetői díját...). Szándékosan nem követtem el nagyobb rémtetteket, de harmadikos gimnazista koromban egyszer elárasztottuk a barátnőmmel az egész iskolát a ballagás napjára. Ugyanis díszítés közben az épület legfelső szintjén lévő laborban teleraktunk egy mosogatót orgonával, majd bedugaszoltuk, és megengedtük a csapat. Aztán (mivel a virágtól nem látszott, hogy folyik a víz) elfelejtkeztünk róla és úgy hagytuk egész éjszakára. Sose felejttem el viszont azt az érzést, amikor reggel ezzel költöttek föl a kollégiumban! Szegény negyedikesek abban az évben lavórok és vödörök, meg a mennyezetről csöpögő víz között szlalomozva ballagtak...

Miért választotta a tanári pályát? Miért éppen a kémia tantárgyat választotta?

25 éves koromig álmomban sem gondoltam, hogy kémiatanár leszek. A Magyar Kémikusok Lapjában 2014 őszén megjelent interjúban már

elmondtam, hogy a gének győztek... A rendszerváltás előtt ugyanis a következő generációkat nevelő tanárok templomba járása politikai szempontból elfogadhatatlan volt. Ezért mélyen vallásos édesanyám mindig azt mondta, hogy bármi lehetek, csak tanár ne. (Szüleim nagyon gerinces emberek voltak, akiket komoly fenyegetésekkel és anyagi következményekkel se lehetett soha eltéríteni se a templomba járástól, se az én hittanra való beíratásomtól. Pedig nagy nyomás nehezedett rájuk, mert a faluban az emberek tisztelték őket, és emiatt fontos volt, hogy mit tesznek. Ezért tartom ma is elfogadhatatlannak azt, ha valaki a vallásos meggyőződése vagy éppen annak hiánya miatt kerül hátrányba.) Nem is gondoltam azonban a tanárságra, mert kitűnő általános és középiskolai kémiatanáraink megszerettették velem a kémiát, és középiskolában kémiaversenyeken is voltak sikereim, tehát minden a vegyész pályára predesztinált. Anyukám ugyan arról álmodozott, hogy gyógyszerész leszek, mert „a gyógyszertárban szép tisztaság, rend és meleg van”... Ő ugyanis védőnőként évtizedekig járta esőben, sárban, hóban, fagyban a falvakat és tanyákat. Középiskolai kémiatanárom viszont azt mondta, hogy a gyógyszerész csak egy „magasan kvalifikált eladó” (elnézést kérek a gyógyszerész képzettségű kémikusoktól!), így hát kutató vegyész lettem. Azonban úgy hozta az élet, hogy az első férjemmel Japánban töltött egy év alatt magyar nyelvet tanítottam több ismerősnek és barátnak is. Akkor jöttem rá (25 éves koromban!), hogy mennyire élvezem elmagyarázni azt, amit tudok, illetve kitalálni, hogyan lehetne elérni, hogy mások is megértsék. Ezért hazatérve már magától értetődő volt, hogy az első adandó alkalommal meg kell szereznem a kémiatanári diplomát. Ez akkor következett be, amikor az ikrek egyévesek lettek, és már volt elég szabadidőm arra, hogy mellettük tanuljak is.

Milyen tervekkel vágott neki a pedagógusi pályának? Mennyiben valósultak meg ezek?

Őszintén szólva, nem nagyon képzeltem el előre semmit. Hacsak azt nem, hogy (mivel az akkori férjem nagyon elfoglalt volt) majd a saját gyerekeimmel együtt sok időt fogok tölteni az osztályaimmal. Ez így is lett: rengeteg kirándulást, nyaralást, színház- és múzeumlátogatást, vetélkedőt és bulit szerveztem. Többször jöttek hozzánk a tanítványaim az obligát szerenádozásokon kívül is, palacsintát sütni, kerti partikra stb. Fiatal tanárként még egész éjszakákat képes voltam velük végig

beszélgetni. Később aztán sokféle projektet is koordináltam. Akkor már a magyar és külföldi kollégák is jöttek gulyáslevesre, meg a szerves laborból hozott etil-alkohollal nyakon öntött lángoló Gundel-palacsintára... Közben a kémiatanításba is belejöttem lassan – nagyon sokat tanultam a Petrikben dolgozó mintegy 20 kémiatanár kollégán kívül a saját tanítványaimtól is. Jó volt, hogy nem csak közoktatási kémiát kellett tanítanom, hanem biokémiát, fiz. kém.-et, környezetvédelmet, és az összes labort, sőt még angol szakmai kommunikációt is. Érvényesült a szinergia: a sokféle terület tananyaga kb. 5 év alatt egymást támogatva, nagyjából összeállt a fejemben. Utána már tudtam előre meg hátra (és oldalra is) utalni a tananyagban. Nagy öröm számomra, hogy még most is ugyanúgy élvezem, mint a kezdet kezdetén, ha főzés, takarítás vagy bármilyen más tevékenység közben eszembe jut egy jó gyakorlati példa vagy analógia, ami a kémia tanításához használható. Persze, azóta már a kollégáktól, a konferenciákról, az internetről és minden más lehetséges forrásból is ömlenek rám az ötletek, amiket csak rendszerezve el kell menteni, hogy szükség esetén megtaláljam őket.

Volt-e az életében tanárpéldakép, aki nagy hatással volt Önre?

Mester Juci nénit, az általános iskolai, és Irénke nénit (dr. Orosz Ernónét), a középiskolai kémiatanáromat nagyon tiszteltem, mert kitűnően tanították, magyarázták a kémiát, és engem nagyon jól tudtak motiválni is. Azóta azonban már azt is értem, hogy miért voltak még náluk is sokaknak komoly problémáik ezzel a tárggyal. Hiszen nem vagyunk egyformák, más-más adottságokkal születünk. Nekem óriási szerencsém volt, hogy a múlt század hetvenes éveinek Magyarországon egy lánynak már nem csak táncsal, énekléssel vagy festéssel, költéssel lehetett karriert csinálni, mint mondjuk egyes közép- vagy jelenkori keleti társadalmakban. Gésának vagy bajadérnak például pocskék lettem volna... Sokan vannak viszont, akik adottságaiknál fogva ezeknek a Gauss-görbéknek a szerencsésebbik felére esnek, de a matematikai-logikai és a természettudományos intelligencia területeik kevésbé fejleszthetők. Ezt nekünk, kémiatanároknak nehéz elfogadni, hiszen a szívünk csücske a kémia, amelyet többnyire értettünk és szerettünk már az iskolában is, hiszen épp azért lettünk kémiatanárok. Ahhoz, hogy beleéljük magunkat az ilyen tanítványaink helyzetébe, érdemes arra gondolni, milyen érzés volt, amikor egy egyetemi

előadáson elveszítettük a fonalat... Most már tudom (és a kémiatanár hallgatóknak tanítom is), hogy ezért sok diáknak a hagyományostól eltérő motivációra, változatosabb módszerekre is szükségük van. Irénke néni viszont nem értette, hogy járhattam harmadikos gimnazista koromban egy olyan osztálytársammal, aki épp csak ketteske volt kémiából (és az is csak a velem való gyakorlás után). Ezt ő kémiatanárként szellemi *mésalliance*-nak tartotta, és ennek a véleményének hangot is adott, ami nekem akkor (fülig szerelmes fruskaként) rosszul esett. Ezért aztán nagyon igyekszem, hogy sose avatkozzam bele kéretlenül a tanítványaim magánéletébe.

Ön szerint milyen a „jó” gyerek?

Szerencsére minden gyerek személyisége egyedi és megismételhetetlen, mert így kerek a világ. Ezért (mint ahogy tanárból is) gyerekből is végtelen sokféle „jó” van. Ugyanígy számtalan módon lehet egy viselkedésmód (de nem az egész gyerek!) elfogadhatatlan. Kétségtelenül könnyebb olyan diákkal dolgozni, aki felszív minden tudást, mint egy szivacs, pláne ha utána még kreatívan alkalmazza is a tanultakat. Azonban nagyon élvezetes (bár olykor pokolian nehéz) tud lenni a sokat kérdező, önállóan gondolkodó, erős egyéniségű, és ezért kevésbé befolyásolható, tehetséges diákkal való munka is.

Mit gondol, mitől jó egy kémiaóra?

Abban is szerencsém van, hogy elég sokat járom az országot-világot, és mindig igyekszem megismerkedni azzal, ki, mit és hogyan tanít kémiából. Szakmódszertanusként kutya kötelességem is ellesni és utána terjeszteni minél többféle oktatási és szemléltetési módszert. Ezt legalább annyira szeretem, mint magát a kémia tanítását. A mai fejemmel azt gondolom, hogy egy kémiaóra akkor jó, ha (mint az élet minden területén) megtaláljuk a helyes arányokat és az egyensúlyt. A jó kémiaórában van elég logikus, és szépen vezetett frontális tanári előadás, magyarázat ahhoz, hogy megadja az óra gerincét és a diákok megérthessék a kulcsfogalmakat, meg a közöttük lévő alapvető összefüggéseket. Azonban van benne elegendő, nagy tanulói aktivitásra teret adó rész is, amelyek során a diákoknak változatos tevékenységeket kell végezniük, egyedül, párban vagy csoportmunkában. Például modelleznek, rajzolnak, elemeznek, terveznek és (legalább alapszinten, lehetőleg a mindennapi életükhöz kapcsolódóan!) számolnak is. Egy

ilyen órán a tanár történeti vagy a hétköznapihoz kapcsolódó érdekességekkel és problémafelvetésekkel, időnként játékkal és versenyhelyzetbe hozva, máskor együttműködésre sarkallva motiválja a tanulókat. A kooperatív csoportmunka során ugyanis a diákok megtapasztalják az egymásra utaltság érzését, mert az ilyen feladatot kizárólag együtt képesek megoldani. Jó, ha erre is szoktatjuk őket, mert a felnőtt életükben ritkán fognak magányos farkasként vagy szuperhősként harcolni a világban. Közhely, hogy amikor lehetőség van rá, használni kell a modern infokommunikációs eszközöket is. Nem elsősorban azért, mert (az én generációmmal ellentétben) ez a mai gyerekeknek lételeme, hanem azért, mert olyan lehetőségeket ad a kezünkbe például a szemléltetés, a szervezés és a formatív értékelés terén, amelyeket a hagyományos módszerek nem biztosítanak. És legyen persze lehetőleg minden órán kísérlet valamilyen formában: tanári vagy tanulói, élő vagy felvételről, induktív vagy deduktív módon vezetett, receptszerű leírás alapján végzett vagy részben a tanulók által tervezett – a lényeg az, hogy szervesen kapcsolódjon a tananyaghoz. Maga a tananyag pedig ne legyen túlságosan elvont, absztrakt, száraz. Muszáj mindig meg is indokolnunk a diákoknak, hogy miért kell arról tanulniuk, amiről éppen szó van. Nagyon fontos ugyanis, hogy ők is lássák és megértsék a közelebbi és a távolabbi célokat. A módszereket pedig a körülmények függvényében, sőt az adott tanár személyiségéhez illesztve kell megválasztani. Ezért végtelen sokféle módon lehet jó egy kémiaóra, de ha a tanár maga is unja a saját óráját, az biztos jele annak, hogy az az óra nem jó...

Van kedvenc anyaga vagy kedvenc kísérlete? Miért éppen az?

Sose gondoltam egyik tananyagrésze sem úgy, mint a „kedvencemre”. Nagyon szerettem azonban biokémiát és a természetes szénvegyületek szerkezet-funkció összefüggéseit tanítani, Nagy kár, hogy a kis kémia óraszám miatt nem tudunk többet segíteni a biológiának ezeknek az összefüggéseknek a magyarázatában. Például szerintem az optikai izoméria ismeretének hiányában a fehérjék (és különösen az enzimek) működése nem érthető meg. Ha muszáj lenne a rengeteg, általam kedvelt kísérlet közül is kedvencet választani, akkor az valószínűleg az „égő kéz” lenne, de csak azért, mert azt a diákok is annyira szeretik. Még a hallgatók is úgy játszanak vele, mint a gyerekek, amikor (például a

Kutatók Éjszakáján) meggyújtom a kezükön a mosogatószeres vízből földgázzal fújt habot.

Ha csak egyetlen (vagy néhány) kémiaórát tarthatna, arra milyen témát választana?

Mindenképpen az áltudományokat kifigurázó témát. Szerintem a szakmai utánpótlás-nevelésen kívül a természettudományos tárgyakat tanítók legfontosabb küldetése az, hogy felvegyék a harcot az interneten most már fénysebességgel terjedő, sötét szándékokkal létrehozott álhírekkel és spontán termelődő butasággal. Sajnos rengeteg, pénzlelőzésre való reklámozást és önjelölt „természetgyógyász” nézeteket propagáló honlap van. Ezekről mindig lehet olyan részletet választani, amelyik az adott tananyag részéhez passzol, és akár már az általános iskolában szerzett kémiatudással is könnyen cáfolható kijelentéseket tartalmaz. Ezek a szövegek ideális hibakeresési feladatok alapjául szolgálhatnak, sőt számolási feladatokat is lehet építeni rájuk. A diákok pedig (mint minden ember) imádják, ha bebizonyosodik, hogy más volt a buta...

Volt-e olyan pillanat vagy esemény a pályáján, amit különösen emlékezetesnek tart?

Mondtam már többször, hogy szerencsés vagyok, ezért sok ilyen pillanat és esemény volt és van: a diákokkal, illetve a hallgatókkal való első találkozástól a jó eredményeiken és sikereiken át a búcsúzásig, majd azokig az alkalmakig, amikor már felnőttként (sokszor kollégaként) találkozunk. Néha egészen meglepődik az ember, mert olyan dolgokra emlékezik, amelyekre én már nem, és olyasmik ezek nekik jól, amikre én akkor nem is gondoltam. Persze, előfordult azért olyan is, hogy egy anyukától vádló hangú levelet kaptam a ballagás után, mert szerinte nem tettem meg mindent a fia előmenetelért. Egy másik mamával pedig kellemetlen telefonbeszélgetésem volt, mert úgy gondolta, nekem támogatni kellene inkább a fia továbbtanulási szándékait, s nem lebeszélni a srácot róla. Szép emlékek viszont a nagyobb pályázatok megnyeréséről kapott hírek, és pláne a projektek sikeres befejezése fölött érzett öröm és megkönnyebbülés is.

Hogyan látja a kémiaoktatás jelenlegi helyzetét?

Muszáj változtatni, mert ez az út a biztos csődbe vezet. Néhány kiemelkedően sikeres iskola és tanár erősen válogatott tanulóin kívül már most is csak nagyon kevesen értik (és pláne szeretik!) a kémiát. Túl nagy és túl absztrakt a tananyag, amelyet a diákok túlnyomó része akkor se értene meg, ha egyszer újra lenne több kémiaóra. Ráadásul sajnos nyilvánvalóan nem lesz több idő a kémia tanítására, pedig sokan és sokat harcoltunk érte. Hallottam egyszer egy elméletet arról, hogy a volt szocialista országokban azért hanyatlik a valamikor remek természettudomány-oktatás színvonala, mert elmúlt a hidegháború, és a politikusoknak már nincs szüksége a fegyverkezési versenyben is használható, és az embargók hatását kiküszöbölni képes tudósokra... Ráadásul a mi generációnknak még csak kb. 20%-a ült a gimnáziumokban és mintegy 5-8%-a került be a felsőoktatásba. Nehezebb volt bejutni, ezért nagy általánosságban jobban meg is becsültük magunkat, többet lehetett követelni tőlünk. Azonban ezen már kár siránkozni, mert az idő kerekét nem lehet (és nem is kell) visszaforgatni. A mai fiataloknak ugyanis egy csomó más jó tulajdonsága és készsége van, ami viszont nekünk nem volt. Akárhogy is van, muszáj a pillanatnyi realitásokból kiindulni. Szerintem a mindenki számára kötelező órákon kizárólag a legalapvetőbb fogalmak és összefüggések hierarchikus rendszerének kiépítésére kellene koncentrálni. Csak annyi, minimálisan szükséges elméletet kellene tanítani, amellyel a diákok számára is releváns, érdekes hétköznapi jelenségek magyarázhatók, illetve az ezekhez kapcsolódó problémák megoldhatók. Nem kerülhető meg egy radikális tananyagcsökkentés. Már jelezték nekem, hogy idén újra Natot írunk, de a tantervírással (és főleg azok elfogadásával) kapcsolatban eddig sajnos elég sok rossz tapasztalatom van.

Mivel foglalkozik legszívesebben, amikor éppen nem dolgozik?

A családi és baráti összejöveteleken, valamint az olvasáson és az utazáson, illetve a nagy sétákon kívül a fő hobbim az emberekkel való ismerkedés és beszélgetés. Ebben is szerencsés vagyok, mert rengeteg alkalmam van rá...

Mit tanácsolna a kezdő tanároknak, vagy azoknak, akik tanári pályára készülnek?

A hallgatóknak rögtön a Bevezetés a kémiatanításba kurzus elején félig-meddig viccesen azt szoktam mondani, hogy csak abból lesz jó kémiatanár, aki genetikailag alkalmas rá... Nagyon jó jel, ha a jelölt élvezi, amikor elmagyarázhat valamit, mert a siker fölött érzett öröm rengeteg nehézségen átlendíti az embert. Ami persze csak szükséges, de nem elégséges feltétel, hiszen megfelelő színvonalú tárgyi tudás, gondolkodási képességek és szervezőképesség, meg az empátia szükséges mértéke, sőt még egy csipetnyi exhibicionizmus is kell a tanári pályához. Trükköket és fogásokat persze tudunk tanítani, de aki nem ilyen adottságokkal született, annak jobb lesz minél hamarabb váltania. Szerencsére csak nagyon kevés olyan hallgatóval találkoztam, akik a mikrotanításaik alkalmával a rendelkezésükre álló idő felének letelte után megálltak, és közölték, hogy nincs több mondanivalójuk. Ők egyébként többnyire maguktól belátták, hogy nem valók tanárnak. A mostani osztatlan tanárképzésben pedig már sok, és többségében jó előképzettségű kémiatanár-jelölt van, akik úgy készülnek már a 10 perces kis „nanotanításukra” is, mintha az életük múlna rajta. Nagyon jó velük dolgozni. Azt szoktam mindenkinek kívánni (amit én is elmondhatok magamról, mióta tanítok), hogy sose keljenek föl hétfő reggel azzal az érzéssel, hogy milyen szörnyű, hogy már megint dolgozni kell menni. Ez jóval többet ér, mint egy Lottó ötös.

Milyen terveik vannak az elkövetkezendő évekre?

Még kb. 12 évem van a nyugdíjig. Azalatt szeretném elérni, hogy újra sok, jól képzett és tetterre kész fiatal kapja kézhez az ELTE-n a kémiatanári diplomáját minden évben. Jelenleg úgy néz ki, hogy ebben az idén már a nagy elődeimen, Wajand Juditon és Rózsahegyi Mártán kívül egy új kémia szakmódszertanos kolléga is segítségemre lesz. Velük együtt kell majd gondoskodnom a további utánpótlás-nevelésről. Közben múlt szeptembertől egy MTA-ELTE kutatócsoport vezetője is vagyok. Ennek keretében huszonhárom gyakorló kémiatanár és öt egyetemi oktató kollégával négy éven keresztül azt vizsgáljuk, hogy hogyan lehetne a részben tanulók által tervezett kísérletekkel érdekesebbé tenni a diákok számára a kémiaórákat, s közben fejleszteni a természettudományos gondolkodásukat, illetve a megszerzett tudásuk alkalmazásának

képességét is. Ez most a legizgalmasabb projektünk, és szerencsére a kollégáktól is sok lelkes beszámolót, illetve remek kritikai észrevételt, javaslatot kapok a feladatlapok kipróbálásairól. A részt vevő kémiatanárok nemcsak a feladatlapok témáinak kiválasztásába, hanem az elkészítésükbe is bekapcsolódnak. A különböző módokon megvalósított kísérleteket végző tanulócsoportok fejlődését mérő tesztek megoldásait statisztikailag elemezzük, összehasonlítjuk, és az eredményeket publikáljuk is. Az egyik, tudományos diákköri munkát végző hallgatóm pedig a diákok feladatmegoldásaiban megjelenő tipikus tévképzeteket gyűjti és rendszerezi, valamint azok kiküszöbölésének lehetséges módjait elemzi. A másik TDK-zó kémiatanár jelöltünk viszont a tesztkérdések, illetve a megoldókulcsok jobbításának lehetőségeit vizsgálja. Az eredmények alapján javított, nyomtatásra kész tesztek és megoldókulcsaik, a 3x24 feladatlap (a tanári változataikkal együtt), illetve a tanulókérdések elvégzéséről készült fényképek is föl lesznek töltve az ELTE TTK Természettudományos Oktatásmódszertani Centrumának honlapjára (<http://ttomc.elte.hu>). Reményeink szerint mindez segítheti majd a kémiatanár kollégákat annak eldöntésében, hogy milyen kísérleteket és hogyan érdemes elvégeztetni a tanítványaikkal a rendelkezésre álló szűkös időben, és gyakran kedvezőtlen körülmények között. Biztosan lesznek új kihívások is, mint ahogy most körvonalazódik egy nagy, országos projekt a hátrányos helyzetű diákok lemorzsolódási arányának csökkentésére. Jó lenne, ha nem csak a sok pénz lenne elköltve, hanem tényleg érdemi munka folyna e téren, mert Magyarországon valóban tűrhetetlen mértékben determinálja az iskolai sikerességet a családi háttér, ami végső soron mindenkinek rossz. Szóval remélem, hogy sokáig tart még életemnek ez a termékeny a szakasza. Azzal szoktam biztatni a fiatalokat, hogy ne féljenek az idő múlásától, mert én például most sokkal boldogabb és elégedettebb vagyok, mint húsz vagy harminc évvel ezelőtt...